

KANSANKODIN KUOKKAVIERAAT

– *kadun nielaisemat*

Kirjoittaja Voitto Ruohonen

Mielikuvissa Ruotsi on
hymyilevä kansankoti,
todellisuudessa tylästi
maahanmuuttajia
kohteleva maa. Köyhyys ja
lapsuudessa koettu toiseus
lähiöympäristössä johdattivat
rikollisesta elämästään
kertovia suomalaistaustaisten
maahanmuuttajaperheiden
nuoria katujen kasvateiksi.

TOISEN MAAILMANSODAN PÄÄTTYMISTÄ seurasi Suomessa jälleenrakennuksen ja nousun aika, mutta sen hedelmät jakautuivat epätasaisesti. Köyhyys ja työttömyys eivät väistyneet syrjäisemmiltä seuduilta. Metsätyön koneistuessa pientilat osoittautuivat elinkelvottomiksi. Niiden asukkaiden katseet kohdistuivat sodan ulkopuolella pysyneeseen vauraaseen Ruotsiin, jota riivasi työvoimapula. Sinne muutti työn ja paremman toimeentulon toivossa 1960-luvun alusta 1970-luvun puoleenväliin tultaessa lähes puoli miljoonaa suomalaista.

Osasta suomalaisia tuli kansankodissa hyvinvointivaltion kuokkavieraita. Vieraan kielen omaksuminen ja sopeutuminen ruotsalaiseen yhteiskuntaan osoittautuivat vaikeiksi. Syrjäytyminen valtakulttuurista johti osan muutaneista alkoholismiin ja rikollisuuteen. Jotkut suomalaiset eivät koskaan päässeet Tukholmaa pidemmälle, vaan he jäivät Slussenin sisseiksi.

Vastaanottavan maan ennakkoluulot tiivistyivät *en finne igen* -asenteseen. Noiden aikojen suomalaisten kohtalo Ruotsissa vastaa seuraavina vuosikymmeninä muualta päin maailmaa saapuneiden tilannetta. Perheitä hajosi, yksinhuoltajuus yleistyi ja väestöryhmät eristäytyivät toisistaan, mutta samalla etniset ja kulttuuriset marginaalit alkoivat löytää toisiaan.

KIRJALLISUUDESSA NOUSEVINA TRENDINÄ 1990-luvulta lähtien ja 2000-luvulla entisestään voimistuen ovat olleet yhtäältä monenlaiset oma-apu- ja elämänhallintaoppaat sisäisen sankaruuden etsijöille, toisaalta näitä läheltä hipaisten elämäkerrat. Läheisyydestä on tullut käypää valuuttaa kirjamarkkinoilla, eikä elämäkerran kohteen enää tarvitse olla erityisen ansioitunut persoona. Jokainen ihminen voi olla ei vain laulun, vaan kokonaisen elämäkerran arvoinen.

Rikoksista ja rikollisuudesta kertovan fiktion rinnalla vaikuttaa tosi-rikosilmiö. Osana elämäkertakirjallisuuden trendiä 2010-luvulla ovat yleistyneet rikollisten joko itse tai toimittajien avustuksella laatimat selostukset elämästään. Ruotsissa vaikuttaneista, suomalais- ja samalla maahanmuuttajataustaisista rikollisista ovat omista vaiheistaan viime vuosina kertoneet **Janne Raninen** (*Kutsuvat minua palkkamurhaajaksi*, Arlandan ryöstön seurauksista, roolistani Kartellenissa ja tiestäni takaisin, 2018), **Matti Sarén** (*Arvokuljetusryöstäjä. Matti Sarénin mafialämä*, 2019) sekä **Toni Tuunainen** (*Olin Ruotsin etsityin rikollinen*, 2020). Näitä kolmea suomenruotsalaista yhdistävä piirre on jo varhaisessa lapsuudessa alkanut syrjäytyminen ja ajautuminen ruotsalaisen valtakulttuurin ulkokehälle.

Rikollisten elämäkerrat jatkavat 1990-luvulla alkanutta trendiä kuvata kirjallinen minä selviytyjäsankarina, joka voittaa sekä tuon vuosikymmenen syvän taloudellisen taantuman aiheuttamat taloudelliset vaikeudet että elämäntavalliset kriisit, alkaen syömishäiriöistä, loppuun palamisesta ja massenuksesta sekä päättyen työttömyyden, velkaantumisen ja syrjäytymisen selättämiseen ja oman sisäisen sankaruuden löytämiseen.

Tosirikoskerronnassa selviytymisen taustalla on irtaantuminen rikollisesta elämäntavasta ja sen mukana tulleista vääristyneistä arvoista, asenteista ja toimintamalleista. Kaikki kolme edellä mainittua suomenruotsalaista ovat sovittaneet tekonsa.

MATTI SARÉN SYNTYI Suomessa. Hän muutti isänsä kuoltua kuusivuotiaana äitinsä kanssa Ruotsiin. Siellä hän ajautui maahanmuuttajana sivuraiteelle ja sen myötä muiden kaltaistensa seurassa aluksi pikkurikoksiin, kohta kovempiin tekoihin. Elämäkertakirjassa hän sanoo, kuinka ”viidestä parhaasta kaveristani muodostui jengi, joka alkoi pikkuhiljaa tehdä rikoksia. Emme kyllä pitäneet vielä silloin itseämme jenginä, vaan kaveruksina, joilla oli samoja harrastuksia ja samanlainen tausta. Lisäksi kaikki olivat isättömiä. Kukaan ei kysellyt perään tai neuvonut ja ohjannut”.

Neuvojat ja ohjaajat löytyivät kokeneista ammattirikollisista, ja rikollisesta elämästä tuli arkipäivää. Sarén organisoii useita arvokuljetusryöstöjä ja huumekauppaa. Aikuisena Sarén rakensi itselleen kaksoisroolin, jonka toisena puolena olivat ryöstöt ja huumerikokset sekä huumeidenkäytön vauhdittama jetset-elämä, toisena puolena kunniallinen yrittäjäimago menestyvänä ravintoloitsijana Tukholmassa, Karlskronassa ja Öölannissa sekä Espanjassa Marbellassa ja Ranskassa Saint-Tropez’ssa. Jälkimmäisessä roolissa hänen elämänsä kuuluivat kirjan mukaan rikkaat ihmiset, kauniit naiset, samppanja ja yltäkyläinen elämä, kunnes rikoksista kiinni jääminen johti vankilaan.

Toni Tuunaisen taustalta löytyvät huumeet, pikkurikollisuus ja isäpuolen itsemurha sekä sitä seurannut yksinhuoltajaperheen karu arki. Hän koetti paikata siihenastisen elämänsä epäonnistumisia suuren mittakaavan arvokuljetusryöstöllä, joka epäonnistui pahoin. Seurauksena oli näyttävä pakomatka, jota media seurasi yhtä suurella intensiteetillä kuin suomalaisen, silloiselta nimeltään **Juha Valjakkalan** ja hänen tyttöystävänsä vuonna 1988 koko Ruotsin poikki tapahtunutta pakomatkaa Åmselessä tapahtuneen kolmoismurhan jälkeen. Tuunaisenkin elämässä oli loistokkaita hetkiä, mutta myös epäonnistumisia ja jatkuva pelko, joka kohdistui sekä kiinni jäämiseen että rikoskumppaneihin, joihin ei voinut lainkaan luottaa.

Fiktiivisessä rikoskerronnassa Sarénin ja Tuunaisen vaiheet tuovat mieleen 2000-luvun ruotsalaisen menestyskirjailijan **Jens Lapiduksen** *Stockholm noir* -trilogian teokset (*Raballa saa* 2008, *Siisti kosto* 2009, *Luksuselämää* 2011). Niissäkin onni ja epäonni vuorottelevat henkilöhahmojen elämässä. Henkilöt ovat Lapiduksen romaaneissa monikulttuurista joukkoa: **Mrado**, **Radovan**, **Jorge** ja **Mahmud** ovat jugoslavalaisen mafian jäseniä, eteläamerikkalaisia siirtolaisia ja Lähi-idästä muuttaneita. Joukossa on muutama ruotsalainenkin, kuten luksuselämää tavoitteleva opiskelijapoika **JW** ja Irakissa taistellut palkkasoturi **Niklas**.

JANNE RANINEN SYLLISTYI ensimmäiseen murhaansa vain 20-vuotiaana Ruotsissa Solvalla raviradalla. Uhrina oli Tukholmassa vaikuttavan jugoslavalaisen mafian silloinen johtohahmo **Dragan Joksovic**. Suomessa Raninen tuli tunnetuksi Vuosaaren palkkamurhasta, jossa surmattiin Ranisen lapsuudenaikainen ystävä **Volkan Ünsal**. Ensimmäisen murhan motivoivat kahden rikollisjoukon keskinäiset riidat, toisen taustalla oli entisen ystävän petollisuus.

Matti Sarénin tavoin Janne Raninen kasvoi Ruotsissa maahanmuuttaja- ja lähiölapsena, ja hänen lähimmiksi ystävikseen valikoitui maahanmuuttajataustaisia nuoria. Rikollinen ura alkoi pikkurötöksistä ja laajeni nopeasti.

Raninen koki lapsuuden ja nuoruuden kadulla kehänä, jossa yksi asia johtaa toiseen ja toinen kolmanteen, kunnes tilanne riistäytyy käsistä: ”Useimmat ystäväistäni olivat yhtä pahasti kusessa kuin minä. Katu oli jo nielaissut meidät. Kaikki alkaa viattomasti, mutta pahenee sillä välin, kun hauskanpito vie huomion. Ensimmäinen polttaa jointin, sitten vetää piriä, ja sitten syökän jo LSD-lappuja. Ensimmäinen lyö kerran, sitten käyttää kyynelkaasua ja sitten puukkoa. Ensimmäinen näpistää, koska äidillä ei ole varaa merkkivaatteisiin, sitten alkaa varastaa, koska haluaa oikotien hyvään elämään. Katu avautuu ja ottaa avosylin vastaan. Ja minun elämäntilanteessani oli vaikeaa kieltäytyä. Jos nuorena kasvaa ilman mitään, aikuisena haluaa kaiken.”

Kirjallisesti lahjakas Janne Raninen pohtii paljon päätymistään rikolliseksi. Hän uskoo, että yhteiskunnan vika hänen rikollisuutensa ei ollut, sillä samanlainen lapsuus oli monella muulla samassa lähiössä ja samoissa olosuhteissa kasvaneella ilman, että heistä olisi tullut rikollisia. Jokaista ihmistä ohjaavat yksilölliset valinnat, mutta valintoihin vaikuttavat olosuhteet, joille yksilö ei itse voi mitään.

”Yksikään lapsi ei synny aikeenaan joutua vankilaan murhasta”, Raninen kirjoittaa, ja jatkaa: ”Kaikki ovat yksilöitä, ja kaikki yksilöt elävät yhteiskunnassa. Jos haluaa tavoittaa ne, joiden elämä on menossa pieleen, täytyy työskennellä yksilöllisellä ja yhteiskunnallisella tasolla. Minun tapauksessani ongelmat liittyivät paljolti huonoon itsetuntoon ja syrjäytymisen tunteihin. Näin, miten äitini pahoinpideltiin, ja yritin hukuttaa tuskan viinaan ja huumeisiin. Kasvoin köyhissä oloissa ja halusin menestyä rikastumalla. Hain hyväksyntää ja sain sitä vanhemmilta rikollisilta. Yhteenlaskettuna seurauksena oli katastrofi.”

Janne Raninen uskoo, että hänen elämänsä olisi saattanut saada toisenlaisen käänteen, jos joku aikuinen olisi antanut aikaansa epävarmalle pojalle, vahvistanut hänen itsetuntoaan, kannustanut opiskelemaan ja saanut hänet tajuamaan, ettei hän tarvitse katujen hyväksyntää, ja että aineellinen hyvä ei korvaa heikkoa itsetuntoa. Ranisen kirjassa ei kuvailta laajasti rikoksia, vaan pääpaino on vankeudessa, vankilaoiloissa ja pyrkimyksessä palata takaisin normaaliin elämään.

Kirjaansa Raninen luonnehtii kasvatukselliseksi: ”...toivon, että mahdollisimman moni samaistuu kertomukseeni ja oppii siitä jotain. Moni on

**RUOTSIIN
PÄÄTYNEEN
SUOMALAISEN
JA OIKEASTAAN
MILTEI MISTÄ
PÄIN MAAIL-
MAA TAHANSA
TULLEEN MAA-
HANMUUTTAJAN
KOHTALO ON AR-
VAN KALTAINEN.**

nykyään samassa tilanteessa, jossa minä olin silloin. He kantavat vihaa ja epäoikeudenmukaisuuden tunnetta ja ihmettelevät, mihin elämä on menossa.

Yhteiskunnalle haluan sanoa, että ei ole olemassa oikeiteitä. Nuoriin pitää panostaa silloin, kun he ovat saavutettavissa. Myöhemmin lasku on paljon isompi, ja hinta voidaan joutua maksamaan sekä rahana että inhimillisenä kärsimyksenä.”

”Niille nuorille, jotka unelmoivat pääsevänsä rikollismaailman huipulle, voin sanoa, että se ei ole sellaista kuin elokuvissa. Hinta on korkea, etkä maksa sitä yksin. Sitä maksavat myös sinua rakastavat läheisesi. Panokset ovat kovat ja parhaimmat pelaajat luulevat haalivansa jättipotin.

Todennäköisyys on kuitenkin mikroskooppinen. Raaputusarvallakin on paremmat mahdollisuudet voittaa.”

RAAPUTUSARPA ON METAFORANA oivallinen. Ruotsiin päätyneen suomalaisen ja oikeastaan miltei mistä päin maailmaa tahansa tulleen maahanmuuttajan kohtalo on arvan kaltainen. Sillä voi voittaa: päästä sisälle uuden kotimaan yhteiskuntaan, kulttuuriin ja elämäntapaan, mutta yhtä lailla se voi olla väärä arpa ja käteen jäävä Musta Pekka. Hauras tai rikkinäinen lapsuus, epävakainen perhe-elämä ja lähiöiden karut kasvuolosuhteet toistuvat elämästään avautuvien kertomuksissa.

Elämäkerroissa näkyy, kuinka suomenruotsalaisen taustan rikollisia yhdistivät köyhyys ja lapsuudessa katkerasti koettu toiseus vieraassa lähiöympäristössä. Siitä kimposi pyrkimys irtautua ankeista lähtökohdista ja saada arvostusta rikollisessa maailmassa. He kokivat, että Ruotsi on kansankoti keskiluokkaisille *medelsvenssoneille*, mutta ei Suomesta lähtöisin oleville, yksinhuoltajaperheen niukan toimeentulon varassa sinnitteleville, elämässään suuntaa, päämääriä ja tavoitteita hakeville nuorille pojille. Heistä tuli kansankodin kuokkavieraiden kaduilla kasvanutta uutta sukupolvea.

Maailma ei ole sama, jos katsotaan auringon kilossa väreilevää merta Saltsjöbadenin kallioilta Solsidanissa tai jos silmien edessä on nuhjuisia takapihoja, ruostuneita autoja ja polkupyöriä, heinää kasvavaa hiekkalaatikkoa ja rapistuvaa betonia Husbyn, Tenstan, Rinkebyn, Kistan ja Fittjan kerrostalojen hilseilevistä ikkunoista.

Ruotsi oli armoton paikka huonosti sopeutuvalla suomalaisella maahanmuuttajalle 1960- ja 1970-luvuilla, ja sitä se on kirjallisuuden kuvausten perusteella edelleen. Ruotsalaiseen yhteiskuntaan sopeutumisen tärkeyttä korostetaan, mutta enemmän kaduilla kasvavia integroivat katujen jo kasvattamat tarjoamalla helposti omaksuttavaa vertaistukea ja kokemusasiatuntijuutta betoniviidakossa selviytymiseen. **Y**